

จากความตายของมาเรียม..สู่การเลิกใช้พลาสติกในประเทศไทย From the Death of Marium to Cancellation Plastic in Thailand

วันที่ได้รับต้นฉบับบทความ 4 สิงหาคม 2563

ทิพย์อนงค์ จินตวิจิต*

วันที่แก้ไขปรับปรุงบทความ 1 พฤศจิกายน 2563

Tipanong Jintawijit

วันที่ตอบรับตีพิมพ์บทความ 5 พฤศจิกายน 2563

บทคัดย่อ

การเสียชีวิตของพะยูนชื่อมาเรียม นับเป็นจุดเริ่มต้นที่มนุษย์ต้องพิจารณาเรื่องปัญหาจากขยะพลาสติกอย่างจริงจัง ทำให้กระแสของการเลิกใช้ถุงพลาสติก ถูกจัดเป็นวาระแห่งชาติ และเริ่มมีการรณรงค์อย่างจริงจังในสังคมไทย โดยการรณรงค์ดังกล่าวเป็นการรณรงค์ผ่านแนวคิดเรื่อง การสื่อสารกับสิ่งแวดล้อม การเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ และการสื่อสารผ่านสังคมเครือข่าย การเสียชีวิตของมาเรียมเป็นหนึ่งในกรณีศึกษาที่น่าสนใจ ที่การสื่อสารผ่านสังคมเครือข่ายมีผลอย่างมากในการเป็นจุดเปลี่ยนของกระแสสังคมในการทิ้งขยะพลาสติก จากการศึกษาผู้เขียนพบว่า การเคลื่อนไหวของกลุ่มที่เรียกร้องให้ยกเลิกการใช้พลาสติกในประเทศไทยนั้นเริ่มต้นจากคน (single) ที่ตระหนักเรื่องสิ่งแวดล้อม และมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม (group) ผ่านการสื่อสารทางสังคมเครือข่าย คือ เฟซบุ๊ก และเว็บไซต์ ซึ่งประเด็นดังกล่าวสามารถขับเคลื่อนไปถึงรัฐบาล ในที่นี้ คือ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ออกกฎหมายในการบังคับให้เลิกใช้ถุง

---

* หัวหน้าแขนงวารสารศาสตร์ดิจิทัล สาขานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม E-mail: tipanongtu@gmail.com

พลาสติกในห้างสรรพสินค้า และร้านสะดวกซื้อ รวมถึงมีการขอความร่วมมือ ให้ร่วมกันลด ละ เลิกใช้พลาสติก ในร้านค้า และตลาดทั่วไป แสดงให้เห็นว่ารูปแบบการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่นั้น สามารถใช้พื้นที่การสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้เป็นกลไกหนึ่งของการรวมตัวกันในการรณรงค์ทางด้านสิ่งแวดล้อม และผลักดันให้การรณรงค์ดังกล่าวประสบผลสำเร็จ รวมถึงสร้างจิตสำนึกให้คนในสังคมได้อีกทางหนึ่งด้วย

คำสำคัญ: ขยะพลาสติก / การเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ / การสื่อสารสิ่งแวดล้อม

Abstract

The death of a dugong named Mariam It is a starting point for humans to seriously consider the problem of plastic waste. Causing the stop of plastic bags organized as a national agenda and there is a serious campaign in Thai society, which is a campaign through the concept of Environmental Communication New Social Movements and Network Society. Mariam's death is one of the interesting case study. That communication through Network Society has the power to become a turning point in the social trend of plastic waste. From the study, the author found that the movement of the group that called for the cancellation of plastic usage in Thailand started with the human who are aware of the environment. And are grouped together

as a group through social networks as Facebook and website, which can be driven to the government, the Ministry of Natural Resources and Environment. They issued a law to force the cancellation of plastic bags in department stores and convenience stores including requesting cooperation to reduce and stop using plastic in stores and market. It shows that the new social movement able to use the communication area via social media by using one mechanism of integration in an environmental campaign and drive the campaign to be successful including raising awareness in the society in another way as well.

Keyword: Plastic waste / New Social Movement / Environment Communication

1. บทนำ

วันที่ 29 เมษายน 2562 ชาวบ้านบริเวณแหล่งหญ้าทะเลคุ้งอ่าวทึง-ปอดะ จังหวัดกระบี่ พบลูกพะยูนเพศเมีย ผิวขาวชมพู ขึ้นมาเกยตื้น ภายนอกไม่พบบาดแผลเท่าไรนัก จึงช่วยกันอุ้มลูกพะยูนไปปล่อยบริเวณน้ำลึกเพื่อให้มันกลับแหล่งอาศัยตามธรรมชาติ ผ่านไปเพียงข้ามคืน ชาวบ้านก็พบเห็นลูกพะยูนตัวเดิม กลับมาว่ายวนเวียนอยู่บริเวณเดิมอีก ชาวบ้านจึงแจ้งเจ้าหน้าที่กลุ่มสัตว์ทะเลหายาก ศูนย์วิจัยและพัฒนาทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งทะเลอันดามัน (ศวทม.) ให้ดำเนินการหาทางแก้ไข เจ้าหน้าที่จึงนำลูกพะยูนไปปล่อยบริเวณน้ำลึกอีกครั้ง เจ้าหน้าที่จึงสรุปความเห็นว่าลูกพะยูนตัวนี้คงพลัดหลงกับแม่ และตัดสินใจนำมันไปอนุบาลที่พื้นที่เขตห้ามล่าฯ ของเกาะลันตา ซึ่งมีการอนุรักษ์พะยูนอย่างเข้มข้น อีกทั้งยังมีแหล่งให้อาหารพะยูนน้อย (ณภัทร เวชชศาสตร์, 2562)

ข่าวการพลัดหลงจากฝูงของมาเรียมสร้างความสนใจให้กับสังคมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในสื่อสังคมออนไลน์ มีการติดตามความเคลื่อนไหวผ่านการถ่ายทอดสดการให้นมพะยูนโดยเจ้าหน้าที่ และเรียกเรือแคนูสี่สั้ที่มาเยี่ยมขอบไปหลบภัย และคลอเคลียว่า “แม่สี่สั้” ด้วยพะยูนน้อยมีลักษณะน่ารัก และน่าสงสาร คนส่วนใหญ่จึงช่วยลุ้นให้มันรอดชีวิต และกลับไปสู่ธรรมชาติ ผ่านการอนุบาลของเจ้าหน้าที่ แต่การกลับไม่เป็นเช่นนั้น กลางดึกของวันที่ 16 สิงหาคม 2562 ท่ามกลางความมืด มาเรียมน้อยมีอาการลอยนิ่ง สัตวแพทย์รีบเข้าดูแลด้วยความห่วงใย แต่ไม่สามารถตรวจเจอสัญญาณชีพ และการตอบสนอง จึงรีบทำการกู้ชีพ แต่ท้ายที่สุดมาเรียมจากไปอย่างสงบ ร่างน้อยไร้วิญญาณถูกนำส่งที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง ผลจากการพิสูจน์พบว่า “พบเจอเศษพลาสติกจำนวนแปดชิ้นอัดแน่นกันอยู่ในลำไส้ใหญ่ส่วนปลาย ทั้งนี้เนื่องจากมาเรียมมีสภาวะขาดน้ำที่รุนแรง ทำให้ส่งผลต่อการบีบตัวของทางเดินอาหารลดลง ทำให้เกิดการสะสมของแก๊ส

ในทางเดินอาหาร ก่อให้เกิดความเจ็บปวดอย่างมาก ทำให้เกิดสภาวะซ็อกเนื่องจากความเจ็บปวด และเสียชีวิตลงทันที” (ณภัทร เวชศาสตร์, 2562)

เมื่อทราบแน่แล้วว่า ขยะพลาสติกเป็นตัวการทำให้มาเรียมจากไป ย่อมปฏิเสธไม่ได้ว่ามนุษย์คือสาเหตุการคร่าชีวิตพะยูนน้อยตัวนี้ การเสียชีวิตของมาเรียมนับเป็นจุดเริ่มต้นที่มนุษย์ต้องพิจารณาเรื่องปัญหาจากขยะพลาสติกอย่างจริงจัง ทำให้กระแสของการเลิกใช้ถุงพลาสติก ถูกจัดเป็นวาระแห่งชาติ และมีการรณรงค์อย่างจริงจังในสังคมในเวลาต่อมา

ภาพที่ 1 กรมอนามัยชวนคนไทยลดใช้พลาสติก

โดยออกแบบอินโฟกราฟิกเป็นรูปมาเรียมกับขยะพลาสติกในทะเล.

ที่มา: เดอะ บางกอกอินไซด์ [ออนไลน์]:

สืบค้นจาก <https://www.thebangkokinsight.com/194965/>

2. ผลการศึกษา

2.1 แนวคิดเรื่องการสื่อสารกับสิ่งแวดล้อม และการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่

2.1.1 แนวคิดการสื่อสารกับสิ่งแวดล้อม

Dahlan (1994 อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ และศรีธรรม์ วิจารณ์สุพจน์, 2556, น.16-18) ได้แบ่งสิ่งแวดล้อมออกเป็น 3 ระดับ ซึ่งในแต่ละระดับจะมีปฏิสัมพันธ์กันตลอดเวลา ได้แก่ (1) สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ (Natural environment) ประกอบด้วยทรัพยากรธรรมชาติทั้งที่สร้างขึ้นใหม่ได้และไม่ได้ ทั้งสิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิต (2) สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-Made environment) เช่น ถนน สะพาน ไฟฟ้า ตึก ฯลฯ และ (3) สิ่งแวดล้อมทางสังคม (Social environment) ได้แก่ ค่านิยม บรรทัดฐานทางสังคม ปรัชญา และผลผลิตอื่นที่เกิดจากความสร้างสรรค์ของมนุษย์

Dixit (1994 อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ และ ศรีธรรม์ วิจารณ์สุพจน์, 2556, น.18) นำแนวคิดเรื่องสิ่งแวดล้อมมาวิเคราะห์ในมุมมองของนักสื่อสารมวลชนที่ทำงานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมว่าควรจะสำรวจตัวเองก่อนว่ามีค่านิยม ระบบความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ คุณลักษณะ และตัวตนเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไร (inner environment) เพราะทั้งหมดนี้จะเป็นตัวกำหนดเนื้อหาและวิธีนำเสนอ

แรกเริ่มของปัญหาการสื่อสารสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นในซีกโลกตะวันตก เช่นในยุโรปและอเมริกา เนื่องจากประเทศในซีกโลกตะวันตกมีการพัฒนาระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมและระบบทุนนิยมซึ่งเป็นตัวการในการสร้างวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม ตามหน้าที่การเป็นผู้เฝ้าระวังและตรวจตราความเป็นไปของสังคมที่ Lasswell หรือ Schramm (1948) กล่าวไว้ โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่เป็นปกติและสื่อเค้าว่าจะเป็นอันตรายต่อสังคมโดยรวม

Dahlan (1994 อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ และ ศิริธรณ์ ไรจนสุพจน์, 2556, น.78) สำรวจการรายงานข่าวสิ่งแวดล้อมของสื่อมวลชนด้าน ตะวันตก พบว่า ในระยะแรกหนังสือพิมพ์มักจะรายงานปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เป็น หายนะตามธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด ภายหลังจึงเริ่มขยาย ประเด็นมาสู่หายนะที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น การเกิดโรคมินามาตะ จากสารปรอทที่โรงงาน ปีโตรเคมีคอลที่ลงทะเล นอกจากนั้น สื่อมวลชนยังขยาย ขอบเขตของข่าวโดยเพิ่มเติมในเรื่องผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ พืช สัตว์ ป่าไม้ แหล่งพลังงานทางเลือกใหม่ๆ ความหลากหลายทางชีวภาพ ฯลฯ และยังขยาย ขอบเขตของสิ่งแวดล้อมให้กว้างและเชื่อมโยงไปทั่วโลก จากเดิมเป็นการรายงาน ข่าวที่จำกัดอยู่แค่ในเขตท้องถิ่น ประเทศหรือภูมิภาคเท่านั้น ในโลกวิชาการ บรรดา นักวิชาการและนักวิชาชีพก็ได้ร่วมกันจัดตั้งสมาคม International Environment Association ขึ้นในปี พ.ศ. 2554 เพื่อร่วมมือกันในการค้นคว้าวิจัย และทำ กิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมร่วมกันระดับโลก

ส่วนในประเทศไทย กาญจนา แก้วเทพ และศิริธรณ์ ไรจนสุพจน์ (2556, น. 91-98) อธิบายว่า พัฒนาการของการสื่อสารสิ่งแวดล้อมไทยเป็นการ ศึกษาเฉพาะส่วน เช่น เฉพาะในสื่อบางประเภทหรือบางรายการ โดยแบ่งพัฒนาการ ของการสื่อสารสิ่งแวดล้อมไทยเป็น 3 ยุค ดังนี้

ยุคแรก ยุคสายลมแสงแดด (ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2530) ในสังคม ไทยมีกลุ่มที่สนใจและทำงานกับธรรมชาติอย่างต่อเนื่องอยู่แล้ว แต่ก็ยังเป็นเพียง คนกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้น เช่น กลุ่มอนุรักษ์สัตว์ป่า ส่วนงานด้านการสื่อสาร พบว่า ในช่วงแรกเป็นการสื่อสารเพื่อให้รู้จัก เข้าใจ และเกิดความรักธรรมชาติไม่ได้รายงาน ประเด็นความขัดแย้งมากนัก และไม่มีการแทรกบริบททางการเมืองและเศรษฐกิจ

ยุคสอง ช่วงเวลาแห่งความขัดแย้ง (ช่วง พ.ศ. 2520-2530 และ ช่วง พ.ศ. 2530-2540) ในช่วง พ.ศ. 2520-2530 เกิดปัญหาความขัดแย้งด้านสิ่ง

แวดล้อมในสังคมไทย เช่นกรณีการคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจนใน พ.ศ. 2525 การสร้างเขื่อนแก่งกรุงใน พ.ศ. 2531 ปัญหามลพิษจากโรงไฟฟ้าแม่เมาะใน พ.ศ. 2534 เหตุการณ์โคลนถล่มที่จังหวัดนครศรีธรรมราช พ.ศ.2531เนื่องจากการตัดไม้ทำลายป่า ฯลฯ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทำให้รัฐบาลประกาศให้ พ.ศ. 2532-2535 เป็นปีแห่งการพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในยุคนี้นักเคลื่อนไหวมีการนำเสนอประเด็นความขัดแย้งด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น รวมถึงมีวิธีการนำเสนอประเด็นอย่างมีคุณภาพมากขึ้น ซึ่งช่วยยกระดับการรับรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นแบบ “นักสิ่งแวดล้อม” (Environmentalist) มากกว่าแบบ “นักอนุรักษ์ธรรมชาติ” (Conservationist) (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2535 อ้างถึงในกาญจนา แก้วเทพ และ ศรีธรรม์ โจรนสุพจน์, 2556, น. 97)

ยุคสาม ยุคการจัดการสิ่งแวดล้อม (ตั้งแต่ทศวรรษ 2540) ยุคนี้มองว่าเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องมีการบริหารจัดการ ซึ่งหากมีการจัดการที่ดีก็จะไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ช่วยให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน และลดทอนความขัดแย้งของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ดังนั้นการสื่อสารสิ่งแวดล้อมของสื่อมวลชนในบริบทของสังคมไทยไม่แตกต่างจากตะวันตกมากนัก เนื่องจากระบบการทำงานของสื่อมวลชนมีความเป็นสากล แต่หากเป็นการสื่อสารในระดับอื่นๆ เช่น การสื่อสารระดับท้องถิ่นก็อาจจะแตกต่างกันอยู่บ้าง (กาญจนา แก้วเทพ และ ศรีธรรม์ โจรนสุพจน์, 2556)

การสื่อสารด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยปัจจุบันจะเป็นการเคลื่อนไหวโดยมวลชนที่ได้รับผลกระทบ และการเคลื่อนไหวของกลุ่มที่ตระหนักเรื่องผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการเคลื่อนไหวดังกล่าวในบางกรณี เมื่อมีการยื่นเงื่อนไขต่อรัฐบาลก็ไม่สามารถรับการตอบสนองได้ในทันที หรือไม่ได้รับ

การพิจารณาด้วยซ้ำ ดังนั้นการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย จึงเป็นการร่วมมือกันของคนกลุ่มเล็ก ๆ ที่ต้องการเห็นความเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อม

หากแต่ในครั้งนี่การรณรงค์ในการเลิกใช้ถุงพลาสติกแบบครั้งเดียวทิ้ง เป็นการร่วมกันผลักดันของภาคประชาชน รวมถึงความตายของมาเรียม ทำให้เกิดความสะเทือนใจ และกลายเป็นแรงผลักดันให้รัฐต้องมามีส่วนร่วมในภาคปฏิบัติ รวมถึงออกกฎหมายในการลดใช้พลาสติกในร้านสะดวกซื้อ และห้างสรรพสินค้า และมีการบังคับใช้อย่างจริงจัง

2.1.2 การเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2545) ได้ให้ความหมายของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement) ไว้ว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเนื่องจากปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในโลกนั้น มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเกินกว่าที่สถาบันหรือระบอบบริหารที่มีอยู่ในรูปประชาธิปไตยแบบตัวแทน หรือ Representative Democracy ซึ่งวิธีการแก้ปัญหาต่างๆในสังคมนั้นถูกกำหนดจัดการโดยเหล่าตัวแทนอย่าง คณะรัฐบาล หรือ รัฐสภาจะสามารถจัดการได้ ก่อให้เกิดความเสื่อมศรัทธาในหมู่ประชาชน ดังนั้น ประชาชนจึงรวมตัวสร้างแหล่งอำนาจใหม่ขึ้น มีการเคลื่อนไหวอย่างอิสระไม่ผูกพันกับอำนาจรัฐ ภายใต้วัตถุประสงค์หลักในการเคลื่อนไหวที่มีได้เป็นไปเพื่อความต้องการแย่งชิงอำนาจการบริการจากภาครัฐแต่หากเป็นไปเพื่อก่อให้เกิดหนทางในการแก้ปัญหาและพลังสำคัญที่สามารถเจรจาท่องกับรัฐบาลได้อย่างเท่าเทียม นอกจากนี้ ลักษณะสำคัญของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ประเด็นปัญหาที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวมิได้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น เรื่องชนชั้น หรือ ตามความสนใจของสมาชิกในกลุ่มคน ดังเช่นในอดีตที่ผ่านมา แต่เป็นไปเพื่อสังคมโดยรวม และบาง

ครั้งอาจเคลื่อนไหวโดยคำนึงถึงประเด็นด้านศีลธรรมเป็นที่ตั้ง

กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ ความเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นกับโลกสังคมนั้นเป็นไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ปัญหาที่มีความหลากหลาย แต่ระบบการเมืองที่ดำรงอยู่มีอาจปรับตามได้ทัน ส่งผลให้การแก้ปัญหาเป็นไปโดยใช้ความรุนแรง ประชาชนเริ่มเสื่อมศรัทธาในระบบที่ดำรงอยู่ จึงไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องช่วงชิงอำนาจมาจากรัฐ และแสวงหาหนทางสร้างอำนาจใหม่ขึ้นมาเพื่อต่อรองกับระบบเก่า รวมถึงเป็นทางเลือก ทางออกให้กับระบบ นั่นคือการหันกลับไปสร้างสิ่งที่เรียกว่า “ประชาสังคม” (Civil Society) ให้เข้มแข็งขึ้น

หากกล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement) แล้ว อาจสรุปได้ตามที่นักประวัติศาสตร์คนสำคัญอย่าง ชาร์ล ทิลลี่ (Charles Tilly, 2004 อ้างถึงใน สมพร อัจฉริยะ, 2550) ได้ระบุไว้ว่ามีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการด้วยกัน ดังนี้

1. มีความมุ่งมั่นต่อประเด็นที่เคลื่อนไหวให้สาธารณชนรับรู้ หรือมีลักษณะมุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนในสังคม

2. มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น หรือมีรูปแบบองค์กรเฉพาะ คำว่าองค์กรเฉพาะในที่นี้ไม่ได้หมายถึงองค์กรที่มีลักษณะรวมตัวเป็นรูปแบบอย่างเป็นทางการ มีการจัดสรรอำนาจหน้าที่และมีสมาชิกอย่างชัดเจนตายตัว ดังเช่นรูปแบบของการเคลื่อนไหวในอดีตที่ผ่านมา แต่เป็นการเคลื่อนไหวที่เกิดจากการรวมตัวอย่างไม่เป็นทางการของเครือข่ายทางสังคม ในฐานะผู้ให้การสนับสนุน (Supporters) มากกว่าในฐานะสมาชิกประจำ

3. ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม ทั้งในกลุ่มและจากสาธารณะ กล่าวคือเป็นการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นเพื่อประชาชนและให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิด กำหนด แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

อาจสรุปได้ว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นนั้น เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ เป็นเรื่องของการสมาคมติดต่อสื่อสารกันของคนในสังคมที่เป็นอิสระจากรัฐและกลไกตลาด เปิดกว้าง และมีเครือข่ายโยงใยกว้างขวาง ภายใต้อำนาจอันเป็นลักษณะสำคัญที่สุดของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ คือ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง มุ่งหาข้อยุติหรือหลักการร่วมกันเพื่อสร้างวิถีแบบประชาธิปไตยที่เข้มข้น (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545)

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement) หรือ ขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคม (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545) ได้ปรากฏขึ้นให้เห็นอย่างมากมายในระบบการเมืองเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นขบวนการเรียกร้องประชาธิปไตย ขบวนการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และขบวนการเรียกร้องสิทธิสตรี แม้ขบวนการเหล่านี้จะมีขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องที่ต่างกัน แต่กลับมีลักษณะร่วมที่สำคัญและน่าสนใจ ประการหนึ่ง คือ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่เหล่านี้ต่างก็เป็นการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องของประชาชนธรรมดาเพื่อสิทธิของตนในฐานะพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยตามสิทธิขั้นพื้นฐานในฐานะที่เป็นมนุษย์ เป็นการใช้สิทธิที่จะไม่เชื่อฟังรัฐ อันเป็นจุดกำเนิดของประชาธิปไตย

ดังนั้น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement) จึงเป็นการเคลื่อนไหวของประชาสังคมซึ่งอยู่ภายใต้ลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่มีได้อยู่ในรูปแบบของระบอบประชาธิปไตยตัวแทนดังเช่นที่ผ่านมาซึ่งไม่มีประสิทธิภาพ และสามารถสร้างความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันให้เกิดขึ้น แต่เป็นความต้องการที่จะเปิดพื้นที่ให้กับบรรดากลุ่มคนที่ถูกเก็บกดปิดกั้นให้มีสิทธิ มีเสียงมีพื้นที่ของตนมากขึ้น หรือก็คือ เป็นการเปลี่ยนฐานของสิ่งที่เรียกว่า “การเมือง” จากการเน้นเฉพาะแต่เรื่องของความคิด (The Politics of Idea) สู่การเมืองที่เน้นการปรากฏตัว เปิดพื้นที่ให้แก่ประชาชนกลุ่มต่างๆที่ถูกเก็บกดปิด

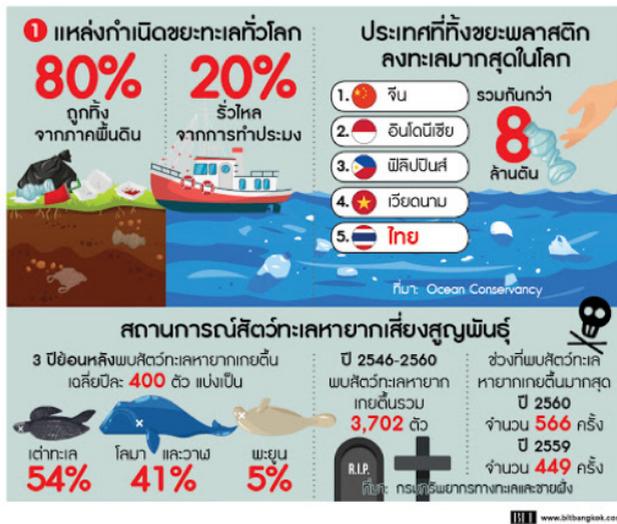
กันต่างๆ (The Politics of Presence) เป็นประชาธิปไตยที่เข้มข้นและมีที่ว่างให้กับความแตกต่างหลากหลาย รวมถึงมีความตื่นตัวทางการเมืองสูงซึ่งถูกสร้างขึ้นในพื้นที่ตามความหมายของนักทฤษฎีอย่างฮาเบอร์มาส ที่เรียกว่า อาณาบริเวณสาธารณะ (Public Sphere / Public Realm) สำหรับให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมแสดงออกถึงบทบาทในฐานะพลเมืองของตนเอง (สมพร อัจฉริยะ, 2550)

จากแนวคิดเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement) นั้น ทำให้ผู้เขียนมองเห็นแนวทางการศึกษากลุ่มประชาชนที่ได้ออกมาเคลื่อนไหวเรื่องของการรณรงค์ให้หยุดใช้ถุงพลาสติกแบบครั้งเดียวทิ้ง ซึ่งเป็นต้นเหตุของการเสียชีวิตของพะยูนน้อยมาเรียม และเป็นต้นเหตุที่ทำให้ประเทศไทยติดอันดับที่ 6 ของการทิ้งขยะพลาสติกในทะเลติดอันดับ 1 ใน 10 ของโลก ทั้งที่ประเทศไทยเป็นประเทศขนาดเล็ก เมื่อเทียบกับประเทศอื่น ๆ ที่เป็นประเทศอุตสาหกรรมระดับโลก อย่างประเทศจีน ที่มีปริมาณขยะพลาสติกติดอันดับ 1 ของโลก โดยมีปริมาณของขยะที่ทิ้งลงมหาสมุทรถึง 8.8 ล้านตัน ตามมาด้วย 3 ประเทศในอาเซียน ได้แก่ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และเวียดนาม ตามรายงานขององค์กร Ocean Conservancy (เพชร มโนปวิตร, 2561)

2.2 สถานการณ์ขยะพลาสติกในประเทศไทย

จากข้อมูลของกรีนพีซกล่าวว่า “ไทยคือ 1 ใน 10 ของประเทศที่ปล่อยขยะพลาสติกลงสู่ทะเลมากที่สุด” จากรายงานระบุว่า ประเทศจีน อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ไทย และเวียดนาม ทิ้งขยะลงทะเลรวมกันคิดเป็นกว่าร้อยละ 60 ของขยะพลาสติกทั้งหมดที่ถูกปล่อยลงทะเลทั่วโลก ส่วนประเทศที่ทิ้งขยะพลาสติกลงทะเลมากที่สุด คือ สาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งมีการใช้พลาสติกสูงที่สุดของโลกด้วย ประเทศไทยที่มีประชากรเพียง 65 ล้านคน แต่กลับติดอันดับที่ 6 ของ

ประเทศปล่อยขยะพลาสติกลงสู่มหาสมุทร แชนหน้าประเทศที่มีประชากรหนาแน่นกว่าพันล้านคนอย่างอินเดียเสียอีก โดยอินเดียอยู่ในอันดับ 12 ในขณะที่สหรัฐอเมริกาซึ่งมีประชากรตามชายฝั่งทะเลหนาแน่น ปล่อยขยะลงสู่ทะเลเป็นอันดับที่ 20 ของโลก (กรีนพีซ, ออนไลน์) จากข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยจัดอยู่ในอันดับต้น ๆ ของการปล่อยขยะพลาสติกลงสู่ทะเล นั่นจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้หลายภาคส่วนต้องตระหนักถึงการก่อขยะพลาสติกที่เป็นจำนวนมาก และส่งผลกระทบต่อโลกอย่างมหาศาล โดยเฉพาะผลกระทบต่อทางสิ่งแวดล้อม อย่างทะเล เป็นต้น

ภาพที่ 2 ภาพแสดงอันดับการทิ้งขยะลงทะเลของประเทศไทย ซึ่งส่งผลต่อการสูญพันธุ์ของสัตว์ทะเล

ที่มา: ไทยทริบูน [ออนไลน์]: สืบค้นจากhttp://www.thaitribune.org/contents/detail/303?content_id=36241

2.2.1 การเลิกใช้ถุงพลาสติกในประเทศไทย

ความเคลื่อนไหวในการรณรงค์ยกเลิกใช้ถุงพลาสติกในประเทศไทย หลังจากพบข้อมูลว่า ไทยเป็นประเทศที่มีปริมาณขยะทะเลมากเป็นอันดับ 6 ของโลก รวมถึงการปรากฏภาพเต่าทะเลที่กินถุงพลาสติก และพะยูนน้อยมาเริ่มที่ตายจากขยะพลาสติก ส่งผลให้ภาครัฐและเอกชน ร่วมกันลดใช้ถุงพลาสติกโดยเริ่มจากการงดแจกถุงพลาสติกเป็นบางวันให้กับลูกค้าที่ใช้บริการในห้างสรรพสินค้าหลายแห่ง ซึ่งเริ่มดำเนินการมาประมาณ 1 ปีแล้ว

นายวราวุธ ศิลปอาชา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กล่าวว่า “ปัญหาขยะถุงพลาสติกเป็นเรื่องที่พูดกันมานานแล้ว ขณะนี้ถึงเวลาแล้วที่การใช้ชีวิตประจำวันของคนไทยจะต้องเปลี่ยนไป ขอให้พกถุงผ้าและใช้กระดาษติดตัว กระดาษทวงทรัพยากรฯ เตรียมเสนอกฎหมายการงดใช้พลาสติกให้กรมพิจารณา คำว่าการงดใช้พลาสติก ไม่ได้แปลว่าจากนี้ประเทศไทยจะไม่มีพลาสติกอีกแล้ว แต่พลาสติกบางจำพวกที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ หรือไม่สามารถย่อยสลายได้ จะต้องทำให้หมดไปจากทั่วประเทศไทย 100% ตั้งแต่วันที่ 1 ม.ค.2564 “ขอให้ทุกคนช่วยกันริเริ่ม "มาเริ่ม โปรเจกต์" หรือ "มาเริ่ม แอคชั่น" เพื่อให้แม่ น้ำ ท้องถนน ปลอดภัย เพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้นอีก ทำให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่ปลอดภัยจากพลาสติก หัวใจสำคัญนอกจากการรณรงค์ให้เลิกใช้พลาสติกแล้ว ก็ขอให้คนไทย โปรดทิ้งขยะให้ลงถังด้วย” (ไทยพีบีเอส, ออนไลน์)

ไม่น่าเชื่อว่าการตายของมาเริ่มจะสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนไทยได้อย่างมาก การรณรงค์ลดขยะจากถุงพลาสติก โดยเริ่มที่ห้างสรรพสินค้า และร้านสะดวกซื้อ ส่งผลให้กลายเป็นกระแสการนำภาชนะรูปร่างต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น กาละมัง ตะกร้าซีกผ้า ถุงกระสอบ รถเข็น แห ฯลฯ ไปซื้อของที่ห้างร้านต่างๆ ด้วยอารมณ์ขันในการล้อเลียนของคนไทย แสดงให้

เห็นว่าส่วนหนึ่งตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงในการรณรงค์ครั้งนี้ แม้การรณรงค์เรื่องการใช้ถุงผ้าจะมีออกมาควบคู่กัน แต่ไม่มีอะไรจะดีไปกว่าการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกในครั้งนี้ได้ การรณรงค์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงตัวเลขการลดลงของการใช้ถุงพลาสติกในห้าง และร้านสะดวกซื้อนับล้านชิ้นต่อวัน ซึ่งนั่นหมายความว่า จำนวนขยะจากการบริโภคถุงพลาสติกกลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด

ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2563 เป็นต้นมา เริ่มมีการประกาศงดใช้ถุงพลาสติกหูหิ้วประเภทใช้ครั้งเดียวทิ้ง (Single-use plastic bag) จากความร่วมมือของภาคเอกชนรายใหญ่อย่างห้างสรรพสินค้า ซูเปอร์มาร์เก็ต ไปจนถึงร้านสะดวกซื้อ เพื่อจุดประสงค์ในการรักษาสิ่งแวดล้อม และคาดว่าในอนาคตการงดใช้ถุงดังกล่าวจะขยายตัวเป็นวงกว้างขึ้นเรื่อยๆ จากความร่วมมือของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น ตลาดสด แผงลอย และร้านขายของชำ โดยการดำเนินงานภายใต้แผนจัดการขยะพลาสติก พ.ศ. 2561 – 2573 ที่จัดทำโดยกรมควบคุมมลพิษ ทั้งนี้ การขับเคลื่อนดังกล่าวย่อมทำให้ความต้องการของถุงพลาสติกประเภทใช้ครั้งเดียวทิ้งลดลงอย่างมีนัยสำคัญ และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในห่วงโซ่อุปทาน แต่ในขณะเดียวกันกลับสร้างโอกาสทางธุรกิจให้กับธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมที่จากเดิมยังมีตลาดค่อนข้างจำกัดเพื่อใช้ทดแทนถุงพลาสติกประเภทดังกล่าว อาทิ ถุงผ้า ถุงกระดาษ หรือถุงพลาสติกชนิดหนา จากการคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวในการจัดการกับต้นตอของปัญหาขยะพลาสติกจากผลิตภัณฑ์พลาสติกประเภทใช้ครั้งเดียวทิ้งที่มีอายุการใช้งานสั้น และเมื่อกลายเป็นขยะจะสามารถจัดการได้ยากและเกิดปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมตามมาอย่าง ถุงพลาสติกหูหิ้ว ทั้งนี้ ที่ผ่านมามีได้เริ่มเกิดการเคลื่อนไหวการดำเนินงานภายใต้แผนจัดการขยะพลาสติก พ.ศ. 2561– 2573 เพื่อลดขยะพลาสติกดังกล่าวที่มีแหล่งที่มาจาก 3 แหล่งหลัก คือ 1) กลุ่มห้างสรรพสินค้า และร้านสะดวกซื้อ 2) ร้านขายของชำ 3) ตลาดสด เอกชน และแผงลอย ซึ่งภายใต้กรอบ

การดำเนินงานของแผนดังกล่าว เป็นผลให้กลุ่มห้างสรรพสินค้าและร้านสะดวกซื้อรายใหญ่ให้ความร่วมมือในการงดแจกถุงพลาสติกประเภทใช้ครั้งเดียวทิ้งและจะมีผลให้ปริมาณขยะพลาสติกประเภทดังกล่าวลดลงราว 1 ใน 3 ของปริมาณการใช้ถุงพลาสติกประเภทใช้ครั้งเดียวทิ้งเฉลี่ยต่อปี ส่วนที่เหลืออีก 2 ใน 3 นั้น จะดำเนินการในระยะถัดไปจากกลุ่มตลาดสด ร้านขายของชำ และอื่นๆ ซึ่งหากการดำเนินงานเป็นไปตามแผนงานคาดว่าจะสามารถลดการใช้ถุงพลาสติกหูหิ้วประเภทใช้ครั้งเดียวทิ้งในทุกช่องทางภายในปี 2565

จากปริมาณการใช้ถุงพลาสติกหูหิ้วเฉลี่ยปีละ 45,000 ล้านใบ ที่ผ่านมา ศูนย์วิจัยกิจการไทยประเมินว่า เมื่อได้ดำเนินการตามแผนรณรงค์จะทำให้ในปี 2563 ถุงพลาสติกดังกล่าวมีปริมาณลดลงราวร้อยละ 29 ของค่าเฉลี่ยการใช้ถุงพลาสติกหูหิ้วของคนไทย คิดเป็นประมาณ 13,000 ล้านใบ มูลค่าประมาณ 2,400 ล้านบาท ซึ่งในอนาคตที่มีการขยายความร่วมมือไปในกลุ่มตลาดสดและร้านขายของชำเพิ่มขึ้นจะเป็นผลให้เมื่อสิ้นสุดปี 2565 ปริมาณการใช้ถุงพลาสติกดังกล่าวลดลงอย่างน้อยประมาณร้อยละ 64 ของค่าเฉลี่ยการใช้ถุงพลาสติกหูหิ้วของคนไทย คิดเป็นจำนวนราว 29,000 ล้านใบ หรือมูลค่าประมาณ 5,300 ล้านบาท ดังนั้นจากการคาดการณ์จะเห็นได้ว่าการแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจากขยะพลาสติกหูหิ้วประเภทใช้ครั้งเดียวทิ้งนั้นมีแนวโน้มที่จะแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้ว่าจะมีเพียงร้านค้าปลีกขนาดเล็กบางส่วน และผู้บริโภคบางรายที่ต้องอาศัยระยะเวลาในการปรับตัว เนื่องจากถุงพลาสติกยังสามารถตอบโจทย์พฤติกรรมของผู้บริโภค ประกอบกับสินค้าบางประเภทยังมีความจำเป็นต้องใช้ นอกจากนี้จะสามารถหาบรรจุภัณฑ์ใหม่เข้ามาทดแทน (สยามรัฐ, ออนไลน์)

ภาพที่ 3 ภาพแสดงการรณรงค์การลดใช้ถุงพลาสติกของเอกชน

ช่วยลดปัญหาสิ่งแวดล้อม

ที่มา: เมืองพัทยา [ออนไลน์]: สืบค้นจาก <https://www.pattaya.go.th/2019/10/04/hr-2472/>

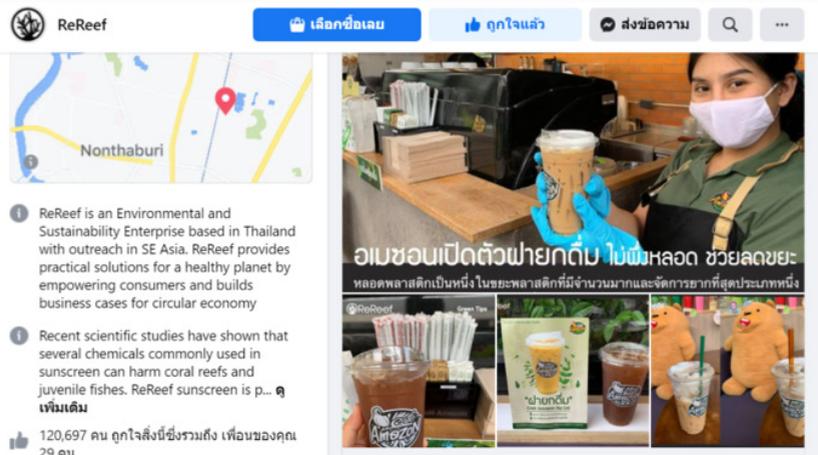
จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า แม้การยกเลิกการแจกถุงพลาสติกในร้านสะดวกซื้อ และห้างสรรพสินค้าจะลดปริมาณขยะพลาสติกแบบใช้ครั้งเดียวทิ้งได้เพียง 1 ใน 3 ของปริมาณขยะพลาสติกทั้งหมด แต่ก็ยังเป็นสัญญาณที่ดีของการเริ่มต้นในการปลูกจิตสำนึกเกี่ยวกับการลดการใช้ถุงพลาสติก โดยหาบรรจุภัณฑ์ชนิดอื่นที่สามารถใช้ได้หลายครั้งมาทดแทนการใช้ครั้งเดียวทิ้งของคนไทย

2.2.2 การเลิกใช้หลอดพลาสติกในประเทศไทย

ไม่เพียงแต่ปัญหาการใช้ถุงพลาสติกเท่านั้น หลอดพลาสติกก็เป็นปัญหาใหญ่อีกปัญหาหนึ่งเช่นเดียวกัน มีรายงานว่าหลอดพลาสติกเป็นสาเหตุการตายของเต่าทะเล เนื่องจากหลอดเข้าไปภายในจมูกของเต่า และหลอดมี

ขนาดยาว ทำให้เต่าไม่สามารถคายหรือเอาหลอดออกจากจมูกของตัวเองได้ จึงทำให้เกิดแผล และขัดขวางการหายใจรวมถึงการหาอาหารของเต่าทะเล จึงทำให้เต่าตายในที่สุด จากข้อมูลของกรมทรัพยากรทางทะเล และชายฝั่งพบว่า ทุกปีมีสัตว์ทะเลหายากในประเทศไทย โดยเฉพาะเต่าทะเล วาฬ และโลมา ตายจากการกินขยะพลาสติก และเศษซากเครื่องมือประมงเฉลี่ยกว่า 300 ตัวต่อปี โดยตายจากการกินขยะคิดเป็น 60 เปอร์เซ็นต์ จากการติดพันตามลำตัว และขาอีก 40 เปอร์เซ็นต์ ในขณะที่ทั่วโลกคาดว่า มีสัตว์ทะเลตายเพราะขยะทะเลหลายแสนตัวต่อปี (เพชร มโนปวิตร, 2561) จากสถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ประชาชนผู้มีความตื่นตัวเรื่องขยะพลาสติก จึงมีการรณรงค์ในการเลิกใช้หลอดพลาสติก ซึ่งเป็นสาเหตุหลักในการตายของสัตว์ทะเล

กัณฑ์ส ทองบุญมา (2562) ได้กล่าวถึงการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่มีเป้าหมายในการสร้างความร่วมมือในการไม่ใช้หลอดพลาสติก โดยมีทั้งความร่วมมือในกลุ่มเล็ก ๆ ในร้านอาหาร และร้านกาแฟบางแห่ง และมีการรวมตัวกันขององค์กรไม่หวังผลกำไรต่าง ๆ เช่น กลุ่ม ReReef กับเครือข่ายร้านกาแฟ และร้านอาหารหัวใจสีเขียว (Green Café Network) ได้เริ่มขบวนการงดหลอด “Plastic Straw Free Movement” และ “Straws on Request” ร่วมกับร้านกาแฟ ร้านอาหาร และโรงแรม โดยเปลี่ยนจากการแจกหลอดในรูปแบบเดิม มาเป็นการแจกหลอดลูกค้ำที่แจ้งความต้องการเหล่านั้น

ภาพที่ 4 เฟซบุ๊กกลุ่ม ReReef แสดงการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช้หลอด เพื่อลดขยะของร้านกาแฟเอกชน

ที่มา: ReReef [เฟซบุ๊ก]: สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/Re4Reef>

การรณรงค์ในการเลิกใช้หลอดพลาสติกในประเทศไทยส่งผลให้เกิดทางเลือกใหม่ของกิจการเครื่องดื่ม คือ การใช้หลอดกระดาษ หรือหลอดสแตนเลสที่สามารถล้างแล้วนำมาใช้ซ้ำ รวมถึงการออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่สามารถดื่มได้โดยไม่ต้องใช้หลอด หากแต่การปรับตัวดังกล่าวเป็นการปรับตัวของร้านค้าที่ได้รับคามนิยม รวมถึงร้านค้าต้องเพิ่มต้นทุนในการขายมากขึ้นด้วย ทำให้ร้านขายเครื่องดื่มตามท้องตลาดทั่วไปยังคงใช้หลอดพลาสติกดั้งเดิม เนื่องจากมีราคาถูก และหาซื้อได้ง่ายกว่าหลอดกระดาษ

ดังนั้นการเลิกใช้ถุงพลาสติก และการเลิกใช้หลอดพลาสติกในประเทศไทย แม้สามารถทำได้เพียง 1 ใน 3 ของปริมาณการใช้พลาสติกแบบครั้งเดียวทิ้งเท่านั้น แต่ในเบื้องต้นการรณรงค์ดังกล่าวนับเป็นการเริ่มต้นที่ดีในสังคมไทยที่สามารถทำให้ประชาชนตระหนักในการเป็นส่วนหนึ่งในการรับผิดชอบต่อสิ่ง

แวดล้อม และลดปริมาณขยะในสังคม รวมถึงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการใช้ชีวิตประจำวัน เพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้นต่อประเทศไทย

งานวิจัยชิ้นล่าสุดยังได้กล่าวถึงพลาสติกที่ถูกย่อยสลาย คือ “ไมโครพลาสติก” หรือพลาสติกที่มีขนาดเล็ก 0.05 - 5 มิลลิเมตร กำลังคุกคามสัตว์ทะเลหลายชนิดตั้งแต่แพลงก์ตอนไปจนถึงสัตว์ทะเลขนาดใหญ่ ขณะเดียวกันก็มีรายงานว่าตัวคริลล์ (krill) ลักษณะคล้ายกุ้งฝอย สามารถย่อยไมโครพลาสติกให้กลายเป็นนาโนพลาสติกที่มีขนาดเล็กกว่า 0.001 มิลลิเมตร (1 ไมครอน) ทำให้พลาสติกมีขนาดเล็กลง และเข้าสู่ห่วงโซ่อาหาร ถ้าคุณชอบกินอาหารทะเล แปลว่าคุณกำลังกินไมโครพลาสติก 1.1 หมื่นล้านชิ้นต่อปี เพราะมีรายงานการปนเปื้อนของไมโครพลาสติกในน้ำดื่ม เกลือสมุทร เบียร์ และหอยนางรม (เพชร มโนปวิตร, 2561) รวมถึงปลาหูคนไทยกินน้ำหนักเฉลี่ย 66.53 กรัม มีไมโครพลาสติกอยู่ในนั้นประมาณ 78.04 ชิ้น (ศูนย์ปฏิบัติการอุทยานแห่งชาติทางทะเล, 2562 อ้างถึงใน นิตยสาร a day, 2563)

เมื่อพลาสติกเข้ามาใกล้ชีวิตเรา จนถึงขั้นปนอยู่ในอาหารที่เรากิน มนุษย์เริ่มได้รับผลกระทบจากพลาสติกมากขึ้น การรณรงค์การลดใช้ขยะพลาสติกไม่ว่าจะเป็นถุงพลาสติก หรือหลอดพลาสติกต้องถูกผลักดันอย่างเร่งด่วน และเริ่มลงมือทำอย่างทันที เพื่อลดผลกระทบต่อทั้งสัตว์ทะเล รวมถึงมนุษย์อีกด้วย การรณรงค์ในการเลิกใช้พลาสติกจึงถูกริเริ่มอย่างเข้มข้นในทุกช่องทาง และส่วนสำคัญในการรณรงค์ คือ สื่อสังคมออนไลน์ที่มีบทบาทในการสื่อสาร รณรงค์ และสร้างจิตสำนึกต่อการเลิกใช้พลาสติกอย่างจริงจัง

2.3 สื่อสังคมออนไลน์กับการรณรงค์ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม

อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว (2561) ได้อธิบายถึงแนวคิดเรื่องสังคมสารสนเทศ (Information Society) และสังคมเครือข่าย (Network Society) ไว้ดังนี้ การใช้

เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ คือ ระดับปัจเจก ระดับกลุ่ม ระดับองค์กร ระดับสังคม รวมไปถึงระดับประเทศ หรือระดับโลก ดังนี้

1) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารในระดับ “ปัจเจกบุคคล” โดยกระแสในปัจจุบันมักจะมองกันว่า เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารสามารถช่วยยกระดับภูมิปัญญามนุษย์ เพราะการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารตลอดจนความรู้ต่างๆ อย่างต่อเนื่องและค่อนข้างอิสระ อีกทั้งยังเป็นข้อมูลที่ปราศจากความจำกัด ทั้งในเรื่องของสถานที่ และเวลา

2) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในระดับ “กลุ่มสังคม” ชีวิตมนุษย์ในปัจจุบันที่อยู่ท่ามกลางกระแสการไหลบ่าของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ท้ายที่สุดจะส่งผลให้เกิดการเชื่อมร้อยสู่การสร้างวัฒนธรรมข้ามชาติ วัฒนธรรมไร้พรมแดน (Borderless Culture) หรือแม้กระทั่งวัฒนธรรมโลก (Global Culture) ซึ่งภายใต้วัฒนธรรมดังกล่าวนี้ ผู้คนจะมีวิถีการดำเนินชีวิตที่คล้ายกัน ใช้ภาษาที่ใช้ร่วมกันผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต การเป็นกลุ่มที่มีความสนใจเดียวกัน และการเป็นกลุ่มที่มีการกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งร่วมกัน ในขณะที่บุคคลดำรงอยู่ในสถานะสมาชิกของกลุ่ม แต่ในขณะที่เดียวกันบุคคลนั้นก็ยังสามารถที่จะดำรงตนอยู่อย่างปัจเจกได้ หรือสามารถไปเชื่อมต่อการสื่อสารของกลุ่มลักษณะต่างๆ เช่น กลุ่มรักรักรั้วสิ่งแวดล้อมสามารถเปิดเว็บไซต์เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร สถานการณ์สิ่งแวดล้อมและการทำงานร่วมกัน

3) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารในระดับประเทศและ “ระดับโลก” กระแสการเปลี่ยนแปลงในโลก ซึ่งได้แก่การเปลี่ยนแปลงทั้งด้านการค้า การเงิน การผลิต การศึกษา ตลอดจนการเกิดเทคโนโลยีใหม่ๆ ขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปิดเสรีทางการค้า ก่อให้เกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายในโลก และในปัจจุบันที่โลกกำลังอยู่ในโลกยุคใหม่ที่เรียกกันว่า “ยุคเศรษฐกิจ

แห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้” ที่ระบบเศรษฐกิจได้มีการเปลี่ยนเป็นการใช้ความรู้เป็นหลัก

ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดดังกล่าวเกิดจากเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารต่างๆ เป็นหนึ่งในปัจจัยหลักที่สำคัญ เพราะกลไกดังกล่าวเป็นตัวกระตุ้นที่เชื่อมต่อภูมิภาคของโลกเข้าสู่กระแสโลกเดียวกันเป็น “หมู่บ้านโลก” (Global Village) เป็นกระแสโลกาภิวัตน์ อันเกิดจากการเชื่อมโยงของเทคโนโลยีสารสนเทศการสื่อสารสู่โลกส่วนต่างๆ และระดับต่างๆ อย่างครอบคลุมทั่วถึงกัน

ปรากฏการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นเนื่องตามมา คือ สภาวะที่เรียกว่า “สังคมเครือข่าย” ซึ่งหมายถึง สังคมที่มีโครงสร้างยึดโยงเชื่อมต่อ และปฏิบัติการผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร โดยเฉพาะฐานข้อมูลระดับดิจิทัลที่สามารถขยายสังคมเครือข่ายนี้ออกไปได้ในระดับโลก จนกระทั่งส่งผลต่อการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบต่างๆ สังคมเครือข่ายดังกล่าวสามารถ พลิกโฉมมิติการสื่อสารในยุคสังคมสารสนเทศ โดยขยายขอบเขต และกระชับความสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคลและชุมชน จนสามารถลดรั้วข้ามรัฐ ด้วยพัฒนาการเทคโนโลยีที่มีระบบทุนนิยมและบริษัทข้ามชาติเป็นปัจจัยชี้ขาดด้านนวัตกรรมการผลิต ในขณะที่บุคคล ชุมชน และสังคมมีแนวโน้มว่าจะเผชิญหน้ากับปัญหาหลากหลายมิติทางด้านวัฒนธรรมในอนาคต (อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว, 2561, น. 218-224)

การสื่อสารเรื่องการรณรงค์ในการเลิกใช้ถุงพลาสติกแบบใช้ครั้งเดียวทิ้งนั้น เป็นการสื่อสารในระดับ “ปัจเจกบุคคล” จากการตระหนักเรื่องถุงพลาสติกที่คร่าชีวิตมาเรียม ผ่านพื้นที่สังคมเครือข่ายอย่างเฟซบุ๊ก ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนตัวที่สามารถสื่อสารกับสังคมแบบกลุ่มได้ โดยการสื่อสารดังกล่าวผ่านที่การไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารตลอดจนการให้ความรู้ต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เช่น เรื่องผลกระทบจากถุงพลาสติก การตายของสัตว์ทะเล จึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เกิดความตระหนักในการรณรงค์ร่วมกัน ซึ่งการรณรงค์ในการใช้ถุงผ้า

ทดแทนถุงพลาสติกเป็นการช่วยลดขยะพลาสติกได้ในทางตรง และสร้างจิตสำนึกให้เกิดความตระหนักต่อสิ่งแวดล้อมในทางอ้อม โดยกระแสดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นในประเทศไทยเท่านั้น แต่เป็นกระแสการเปลี่ยนแปลงในระดับโลก โดยการสื่อสารดังกล่าวเกิดจากการเชื่อมโยงของเทคโนโลยีสารสนเทศการสื่อสารสู่โลกส่วนต่าง ๆ และระดับต่าง ๆ อย่างครอบคลุมทั่วถึงกัน ดังเช่นภาพของวาฬที่ตายเพราะถุงพลาสติกเต็มท้อง ภาพของนกที่ถูกเศษพลาสติกพันปากจนไม่สามารถกินอาหารได้ตามปกติ และภาพของเต่าที่ถูกคีบหลอดพลาสติกออกจากจมูก เป็นภาพที่ถูกเผยแพร่เป็นภาพการสื่อสารระดับสากลในสังคมเครือข่ายที่เผยแพร่ไปทั่วโลกทั้งในออนไลน์ และออฟไลน์

ภาพที่ 5 ภาพแสดงขยะพลาสติกที่อยู่ในท้องของวาฬเป็นจำนวนมาก
ที่มา: MORISON_HOTEL [ออนไลน์]: สืบค้นจาก

https://twitter.com/morrison_hotel/status/1005104734665994240

รวมถึงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ได้รณรงค์ผ่านเพจในเฟซบุ๊ก Greenery และเว็บไซต์ greenery.org โดยมีการรณรงค์เรื่องวิถีกรีนขึ้นกว่าเมื่อมาร่วมกิจกรรมกับ Greenery market ประกอบด้วย 1) ดุด-ตี๋แบบกรีน โดยรณรงค์ให้ใช้แก้วที่พกมาเอง หลีกเลี่ยงการใช้แก้วพลาสติก และไม่ใช้หลอด ผ่านการใช้ hashtag #ไม่หลอดเนาะ และ #ขวดเดียวแก้วเดิม 2) บรรจุแบบกรีน โดยรณรงค์ให้พกกล่องใส่อาหารมาเอง บอกลาภาชนะโฟมและพลาสติกใช้ครั้งเดียวทิ้ง ใช้ hashtag #มาเป็นคู่ โดยการพกซอสน้อมมาเอง 3) หิ้วแบบกรีน โดยรณรงค์ให้พกถุงผ้าหรือหิ้วตะกร้ามาเอง ใช้ hashtag #คิดไม่โกง โดยเริ่มรณรงค์กับกลุ่มของตัวเองในการจัดงาน Greenery Market รวมถึงมีการเชิญชวนให้ทำ Greenery Challenge ด้วยการชวนมาลดขยะด้วยการนับจำนวนว่าในหนึ่งวันเราสร้างขยะคนละกี่ชิ้น ผ่านการรณรงค์ให้ผู้คนเข้าร่วม และติด hashtag ของกิจกรรมดังกล่าว โดยทางเพจจะมีรางวัลให้กับผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรม (กรีนเนอร์, ออนไลน์)

การรณรงค์ดังกล่าวเป็นการสร้างและปลูกจิตสำนึกให้กับประชาชนที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการบริโภคสินค้า ภายนอกบ้าน ให้ลดการสร้างขยะให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การกระทำดังกล่าวส่งผลต่อวงกว้างในการจัดงานเลี้ยง งานประชุม งานสัมมนาต่าง ๆ ที่เต็มไปด้วยอาหารที่มีบรรจุภัณฑ์แบบครั้งเดียวทิ้ง จะว่าไป การรณรงค์ดังกล่าวก็เป็นการย้อนกลับสู่ช่วงเวลาของอดีตที่พลาสติกไม่ได้เป็นที่รู้จักมากนัก และการใช้จาน ชาม ซ้อน แก้วน้ำ แบบล้างแล้วนำกลับมาใช้ได้ เป็นบรรจุภัณฑ์ที่ใช้สำหรับอาหาร และเครื่องตี๋ ที่เราใช้กันตามบ้านอย่างปกติ แต่เมื่อพลาสติกเข้ามา ความสะดวกสบายของการใช้พลาสติกแบบใช้ครั้งเดียวทิ้งในการบรรจุอาหาร เริ่มเข้ามาในชีวิตประจำวันและทำให้แต่ละครัวเรือนสร้างขยะเพิ่มมากขึ้นโดยไม่จำเป็น และในที่สุดขยะพลาสติกที่มีมากมายก็ย้อนกลับมาสู่ตัวเราอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

3. บทสรุป

จากความตายของมาเรียม..สู่การเลิกใช้พลาสติกในประเทศไทย นั้น แสดงให้เห็นถึงการผสานแนวคิดเรื่องการสื่อสารกับสิ่งแวดล้อม การเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ และ การสื่อสารผ่านสังคมเครือข่าย จากการศึกษาผู้เขียนพบว่าการเคลื่อนไหวของกลุ่มที่เรียกร้องให้ยกเลิกการใช้พลาสติกในประเทศไทยนั้นเริ่มต้นจากคนที่ตระหนักเรื่องสิ่งแวดล้อม และมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม ผ่านการสื่อสารทางสังคมเครือข่าย คือ เฟซบุ๊ก และเว็บไซต์ ซึ่งประเด็นดังกล่าวสามารถขับเคลื่อนไปถึงรัฐบาล ในที่นี้ คือ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ออกกฎหมายในการบังคับให้เลิกใช้ถุงพลาสติกในห้างสรรพสินค้า และร้านสะดวกซื้อ รวมถึงมีการขอความร่วมมือให้ร่วมกันลด ละ เลิกใช้พลาสติก ในร้านค้า และตลาดทั่วไป แสดงให้เห็นว่ารูปแบบการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่นั้น สามารถใช้พื้นที่การสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้เป็นกลไกหนึ่งของการรวมตัวกันในการรณรงค์ทางด้านสิ่งแวดล้อม และผลักดันให้การรณรงค์ดังกล่าวประสบผลสำเร็จ รวมถึงสร้างจิตสำนึกให้คนในสังคมได้อีกทางหนึ่งด้วย

ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดดังกล่าวเกิดจากเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารต่าง ๆ เป็นหนึ่งในปัจจัยหลักที่สำคัญ เพราะกลไกดังกล่าวเป็นตัวกระตุ้นที่เชื่อมต่อภูมิภาคของโลกเข้าสู่กระแสโลกเดียวกัน เป็น “หมู่บ้านโลก” อันเกิดจากการเชื่อมโยงของเทคโนโลยีสารสนเทศหรืออินเทอร์เน็ต ทำให้การสื่อสารสู่โลกส่วน ต่าง ๆ และระดับต่าง ๆ อย่างครอบคลุมทั่วถึงกัน ปรากฏการณ์สำคัญที่เกิดต่อเนื่องตามมา คือ “สังคมเครือข่าย” ซึ่งหมายถึง สังคมที่มีโครงสร้างยึดโยงเชื่อมต่อ และปฏิบัติการผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร โดยเฉพาะฐานข้อมูลระดับดิจิทัลที่สามารถขยายสังคมเครือข่ายนี้ออกไปได้ในระดับโลก จนกระทั่งส่งผลต่อการเคลื่อนไหวทาง

สังคมรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งสามารถพลิกโฉมการสื่อสารในยุคสังคมสารสนเทศ โดยขยายขอบเขต และกระชับความสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคล และชุมชน จนข้ามพ้นการสื่อสารโดยตรงกับรัฐ (อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว, 2561) การรณรงค์เรื่องการเลิกใช้ถุงพลาสติกไม่ได้เริ่มต้นขึ้นในประเทศไทย หากแต่ข่าวการตายของสัตว์ทะเล เช่น วาฬ นั้นถูกเผยแพร่ในสังคมตะวันตกมาก่อนแล้ว และที่สำคัญ กระแสของ “หมู่บ้านโลก” ตามนิยามของแนวคิดเรื่อง “สังคมเครือข่าย” ส่งผลให้กระแสดังกล่าวแพร่สู่คนทั่วโลก เนื่องจากผู้คนบนโลกใบนี้ได้รับผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่คล้ายคลึงกัน ก่อให้เกิดการปรับตัวของมนุษย์ผู้ซึ่งเป็นต้นเหตุของการทำลายธรรมชาติ และหากไม่ร่วมด้วยช่วยกันแก้ไข ธรรมชาติก็กลับมาทำร้ายเรานั้นเอง

4. ข้อเสนอแนะ

ผู้เขียนได้ค้นพบว่า ประเด็นทางด้านการสื่อสารสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย นับตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน มีรูปแบบของการพัฒนาไปเป็นอย่างมาก ซึ่งการสื่อสารในอดีตไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปเข้าถึงสื่อได้อย่างง่าย และการรณรงค์เคลื่อนไหวในประเด็นต่าง ๆ ก็ไม่ได้รับการตอบสนองจากรัฐบาลเท่าที่ควร เนื่องจากในประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลบ่อยครั้ง และนักการเมืองไม่มีความจริงจังในการแก้ไขปัญหา แต่ในปัจจุบันพลังการรวมตัวของคนผ่านสังคมเครือข่าย สามารถส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจของรัฐบาลได้ เนื่องจากการสื่อสารดังกล่าวมีประสิทธิภาพในการสื่อสาร เนื่องจากกลุ่มคนที่เข้าถึงสังคมออนไลน์ จะเป็นกลุ่มของชนชั้นกลางเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นฐานเสียงที่จะสนับสนุนหรือปฏิเสธรัฐบาลได้ จึงทำให้การเคลื่อนไหวผ่านสื่อสังคมออนไลน์มีประสิทธิภาพมาก

ผู้เขียนได้สังเกตเห็นว่า การเคลื่อนไหวผ่านสื่อสังคมออนไลน์ แม้จะเป็นการจุดประเด็นเล็ก ๆ ของคนไม่กี่คน แต่หากปัญหาดังกล่าว สามารถชี้ให้เห็นถึงปัญหาสาธารณะได้ การเคลื่อนไหวดังกล่าวก็มักจะได้รับ ความสนใจ และสามารถได้รับการแก้ไขจากรัฐบาล แม้จะไม่เกิดขึ้นในเวลาอันรวดเร็ว แต่ก็ดีกว่าที่จะไม่มีใครในสังคมไม่ได้รับรู้ และร่วมด้วยช่วยกันแก้ปัญหาเหล่านั้นเสียเลย

บรรณานุกรม

- กรีนพีซเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. (มปป.). *อะไรคือพลาสติกใช้ครั้งเดียวทิ้ง*. สืบค้นจาก <https://www.greenpeace.org/thailand/explore/resist/plastic/single-use-plastic/>
- กรีนเนอร์รี่. (2561, 31 สิงหาคม). *Greenery Challenge: ขวนมาลดขยะด้วยการนับจำนวน*. สืบค้นจาก https://www.greenery.org/articles/greenerychallenge09/?fbclid=IwAR2bkP1F4j9Z3SP16ReSrCRcNTD_NxZ4eQwu9fX0U9bU2_M70aAEOpJdqQg
- กันทลีส ทองบุญมา, (2562). ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่เพื่อการรณรงค์ไม่ใช้หลอดพลาสติก. *วารสารการประชาสัมพันธ์และการโฆษณา*, 12(2), 1-16.
- กาญจนา แก้วเทพ และศรีธรรมโรจน์สุพจน์. (2556). *สื่อสาร-สิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ. (2545). *ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ณภัทร เวชชศาสตร์. (2562). จากมาเรียนสู่พะยูน 250 ตัวสุดท้ายในประเทศไทย. *สารคดี*, 35(414), 66.
- ไทยพีบีเอส. (2562, 8 กันยายน). *ดีเดย์ 1 ม.ค.64 ไทยเลิกแจก "ถุงพลาสติก" ทั่วประเทศ*. สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/283923>
- บางกอกอินไซด์. (2562). *มาเตรียมตัวอย่าฟรี ปลุกกระแสรณรงค์ลดใช้ถุงพลาสติก*. สืบค้นจาก <https://www.thebangkokinsight.com/194965/>
- เพชร มโนปวิตร. (2561). ความตายของวาฬ ขยะของเรา พลาสติกในโศกนาฏกรรมธรรมชาติ. *สารคดี*, 34(400), 89.

สมพร อัจฉนปัญญา. (2550). *การเคลื่อนไหวภาคประชาชนไทยบนอินเทอร์เน็ต
กับโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2562, 10 พฤศจิกายน). *งดใช้ถุงพลาสติกหิ้วประเภท
ใช้ครั้งเดียวทิ้ง ดันธุรกิจถุงหิ้วที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมกว่า 400 ล้านใบ*.

สยามรัฐ. สืบค้นจาก <https://siamrath.co.th/n/130166>

อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว. (2561). *สื่อศาสตร์ MEDIUMOLOGY หลักการ แนวคิด
นวัตกรรม*. กรุงเทพฯ: นาค.

what the fact. (2563, มกราคม). *a day*, 20(233), 66.